

SÛrdÛrÛlebilir Kalkınma Performansı Unsurlarının (ESG) Vergiden Kaçınma Ûzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Ûzerine Bir Araştırma

Őukran SİRKİNTİOĞLU YILDIRIM*
Asiye TÛTÛNCÛ**
Kezban ŐİMŐEK***

Öz

Bu çalışma, ESG (çevresel, sosyal ve yönetişim) performansının vergiden kaçınma üzerindeki etkisini alt kalemlerini de dikkate alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, 2018-2022 döneminde BIST 100'de işlem gören 30 şirketin verileri Refinitiv Eikon'dan temin edilerek kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde panel veri analizlerinden EKK, İki Aşamalı GMM ve Sistem GMM yöntemleri kullanılmıştır. Vergiden kaçınma; muhasebe kârı ile vergiye tabi kâr arasındaki farkı yansıtan defter-vergi farkı yöntemiyle ölçÛlmüştür. Bulgular, ESG genel ve ESG çevresel puanların vergiden kaçınmayı azaltmada etkili olduğunu, yönetişim puanının sınırlı; sosyal puanların ise zayıf etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: ESG Performansı, Vergiden Kaçınma, Borsa İstanbul, GMM Yöntemi

*Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Finans ve Bankacılık Bölümü, ssirkintioglu@kastamonu.edu.tr; sukransirkinti@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-3578-4074>

**Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Finans ve Bankacılık Bölümü, atutuncu@kastamonu.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0001-9473-9401>

***Dr.Öğr.Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Finans ve Bankacılık Bölümü, kdemir@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2365-6163>

Makalenin Gönderilme Tarihi: 04.04.2025

Kabul Tarihi: 30.06.2025

***The Effect of Environmental, Social, and Governance (ESG)
Performance on Tax Avoidance: Evidence from Companies Listed on
Borsa Istanbul***

Abstract

This study aims to examine the impact of ESG (environmental, social and governance) performance on tax avoidance, considering its sub-items. In the study, the data of 30 companies traded in the BIST 100 for the period 2018-2022 were obtained from Refinitiv Eikon and used. In analysing the relationship between variables, EKK, Two-Stage GMM and System GMM methods were used in panel data analysis. The Book Tax Difference method measures tax avoidance by reflecting the difference between accounting profit and taxable profit. The findings reveal that ESG general and ESG environmental scores are effective in reducing tax avoidance, while governance scores have limited effect and social scores have weak effect.

Keywords: ESG Performance, Tax Avoidance, Borsa Istanbul, GMM

JEL Classification Codes: G32, G38, H26, M14, C1

Giriş

İklim krizi, çevresel bozulma ve sosyal eşitsizlikler gibi küresel sorunların giderek kritik bir hâl alması, sürdürülebilir kalkınmayı hem uluslararası gündemde hem de şirket stratejilerinde öncelikli bir gündem hâline getirmiştir. Bu çerçevede, Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) kavramı, bir şirketin yalnızca finansal performansına değil, çevresel etkilerine, sosyal sorumluluklarına ve kurumsal yönetim yapısına ilişkin performansına da bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. ESG kavramı ilk olarak 2004 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından önerilmiş, şirketlerin ekonomik fayda sağlama hedefiyle birlikte toplumsal refahı da maksimize etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Aynı yıl, yatırımcıların karar süreçlerinde ESG puanlarını dikkate almalarını tavsiye eden “Birleşmiş Milletler Sorumlu Yatırım İlkeleri Raporu” yayımlanmıştır (Yoon vd., 2021:1).

ESG, temel olarak sürdürülebilir kalkınmaya dair bir bakış açısı sunmakta olup, şirketlerin çevresel (E), sosyal (S) ve yönetişim (G) sorumluluklarını içeren finansal olmayan faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Bu yönüyle şirketlerin ESG puanları, yalnızca finansal performanslarını değil, sürdürülebilirlik odaklı faaliyetlerinin bütüncül bir yansımalarını ortaya koymakta ve uzun vadeli şirket değeri yaratmayı hedeflemektedir (Gillian vd., 2021; Lee, 2024). ESG performansının beraberinde getirdiği bilgi ve itibar etkileri, şirket ile paydaşlar arasındaki bilgi asimetrisini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bu sayede, sürdürülebilirliğe yönelik sorumlu bir imaj geliştiren şirketler, paydaşların güvenini ve desteğini kazanabilmektedir (Jiang vd., 2024:2).

Öte yandan, paydaşların, şirketlerden sadece çevresel ve sosyal konularda değil, aynı zamanda mali sorumluluklarında da şeffaflık ve etik uyum

beklentisi, ESG performansı ile vergi stratejileri arasındaki ilişkiyi daha kritik hâle getirmektedir (Elgharbawy ve Aladwey, 2024:4). Bu bağlamda, vergiden kaçınma, Şirketlerin yasal boşluklardan yararlanarak vergi yükümlülüklerini azaltmaları anlamına gelmekte olup, her ne kadar kanunlara uygun bir zemin üzerinde gerçekleşse de çoğu zaman kamuoyu nezdinde etik dışı ve sosyal açıdan sorumsuz bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Dyrenğ vd., 2008; Bird ve Davis-Nozemack, 2018). Bu sebeple, vergiden kaçınma stratejileri, kısa vadeli finansal getiriler sunarken etik ve sürdürülebilirlik açısından da riskler taşımaktadır. Paydaş baskısı altındaki Şirketler, güven ve sürdürülebilirlik inşa etmek için çevresel ve sosyal sorumluluğu vurgulayarak vergi stratejilerini etik ilkelerle uyumlu hale getirmelidir (Elgharbawy ve Aladwey, 2024:4).

Vergi stratejileri, artık sadece maliyet optimizasyonu değil; aynı zamanda kurumsal itibar, paydaş güveni ve sürdürülebilirlik ilkeleri ile doğrudan iliŐkilendirilmektedir. Bu nedenle ESG performansı yüksek olan Şirketlerin, etik kaygılar ve Şeffaflık beklentisi doğrultusunda agresif vergi planlamalarından uzak durması beklenmektedir. Ancak literatürde ESG ile vergiden kaçınma arasındaki iliŐkiye dair bulgular tutarsızdır. Bazı araŐtırmalar ESG'nin vergiden kaçınmayı azalttığını gösterirken (Yoon vd., 2021; Jiang vd., 2024) bazıları ise bu ilişkinin pozitif olduğunu veya anlamlı olmadığını iddia etmektedir (Duong ve Huang, 2022; Lee, 2024).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye sermaye piyasasında faaliyet gösteren Şirketler özelinde ESG performansının vergiden kaçınma eğilimi üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, BIST 100'de işlem gören banka, sigorta ve gayrimenkul Şirketleri hariç 30 Şirket için 2018-2022 dönemi verileri kullanılarak panel veri analizlerinden yararlanılmıştır. Bu çalışma, ESG performansının vergiden kaçınma üzerindeki etkisini analiz ederken üç temel teorik çerçeveden yararlanmaktadır: Kurumsal kültür teorisi, meşruiyet teorisi ve paydaş teorisi. Kurumsal kültür teorisine göre, Şirketler yalnızca finansal değil, etik ve sosyal değerleri de gözetererek karar alırlar ve bu kültürel yapı, vergisel stratejiler üzerinde doğrudan etkilidir (Kreps, 1990; Yoon vd., 2021). Meşruiyet teorisi, Şirketlerin toplumsal kabul ve onay elde etmek amacıyla sosyal sorumluluk uygulamalarına yöneldiğini ve bu doğrultuda, etik dışı olarak değerlendirilebilecek vergisel stratejilerden uzak durma eğiliminde olabileceklerini öne sürmektedir (Deegan, 2002; Lanis ve Richardson, 2012). Paydaş teorisi ise, Şirketlerin yalnızca hissedarlara değil; çalışanlar, tüketiciler, devlet ve toplum gibi tüm paydaşlara karşı sorumluluk taşıdığını ve ESG uygulamalarının bu sorumluluk anlayışını yansıttığını savunmaktadır (Freeman, 1984; Benlemlih vd., 2018). Bu doğrultuda çalışma, söz konusu teorik yaklaŐımlar temelinde ESG performansının Şirketlerin vergiden kaçınma davranışları üzerindeki etkisini incelemektedir.

Araştırma Őu temel soruya yanıt aramaktadır: Borsa İstanbul'da işlem gören Şirketlerin ESG performansı, vergiden kaçınma davranışlarını nasıl etkilemektedir? Çalışmada, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) ölçümü için literatürde yaygın olarak kullanılan ESG puanları kullanılmıŐ olup,

Türkiye’de faaliyet gösteren şirketlere ilişkin veriler Refinitiv Eikon/Datastream veri tabanından elde edilmiştir. ESG puanları, şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetim alanlarındaki sorumluluk faaliyetlerine olan katılım düzeyini yansıtmaktadır. Ayrıca, yalnızca genel ESG puanı değil, ESG’nin alt bileşenleri olan çevresel, sosyal ve yönetim puanları da ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Bu çalışma, mevcut literatüre çeşitli açılardan önemli katkılar sunmaktadır. Öncelikle, Türkiye özelinde ESG performansı ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceleyen ilk çalışmalardan biri olması bakımından literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Mevcut literatür incelendiğinde, benzer araştırma konularının Kore, Çin, İngiltere ve Endonezya gibi farklı ülke örnekleriyle ele alındığı görülmektedir. Borsa İstanbul’da işlem gören şirketler üzerinden yapılan ampirik bir analiz, Türkiye bağlamında özgün bir katkı niteliğindedir. Türkiye’de ESG düzenlemelerinin henüz gelişmekte olması ve BIST Sürdürülebilirlik Endeksinin yeni yapısal değişiklikler geçirmesi, bu konuyu ulusal bağlamda daha da anlamlı kılmaktadır ve dolayısıyla sürdürülebilirlik performansını etkileyen ESG faktörünün etkisinin araştırılması yenilikçidir.

Çalışmanın bir diğer katkısı ESG performansının yalnızca genel düzeyde değil, çevresel, sosyal ve yönetim olmak üzere alt bileşenleri bazında da ayrı ayrı değerlendirilmiş olmasıdır. Panel veri analizine dayalı olarak yapılandırılan modelde, ESG performansının vergiden kaçınma üzerindeki etkisi hem genel düzeyde hem de çevresel, sosyal ve yönetim alt bileşenleri dikkate alınarak ayrı ayrı test edilmiştir. Ayrıca, modelde firma büyüklüğü, kârlılık, kaldıraç oranı ve sektör gibi kontrol değişkenlerine de yer verilerek ilişkiyi etkileyebilecek diğer faktörler dikkate alınmıştır ve bu yönüyle metodolojik açıdan da literatüre katkı sağlamaktadır. Bağımlı değişken dikkate alındığında vergiden kaçınma değişkeni için Desai ve Dharmapala (2006) tarafından literatüre kazandırılan düzeltilmiş BTG değeri kullanılarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Böylece çalışma, literatürde çoğunlukla genel ESG puanlarına odaklanan yaklaşımlardan ayrılarak daha ayrıştırılmış ve bağlama özgü bir model önerisiyle metodolojik açıdan yenilik sunmaktadır. Ayrıca çalışma, yalnızca akademik çevreler için değil, uygulayıcılar açısından da önemli çıkarımlar sunmaktadır. Yöneticiler, ESG performansını artırırken vergi stratejilerini de bu doğrultuda daha bütüncül bir bakış açısıyla şekillendirebilmektedir. Öte yandan, yatırımcılar açısından ESG uygulamalarını etkili şekilde yürüten ve vergi politikalarında şeffaflık sağlayan şirketler daha cazip yatırım fırsatları olarak değerlendirilebilmektedir. Politika yapımcılar için, ESG raporlamasına ilişkin düzenlemeler hazırlanırken, kurumsal yönetim faktörlerinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği önerilmektedir.

1. Teorik Çerçeve

ESG performansı ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi açıklamak için çeşitli kurumsal yaklaşımlardan yararlanılmaktadır. Bunların başında vekâlet

teorisi, paydaş teorisi, kurumsal kÛltÛr teorisi, meşruiyet teorisi ve kaynak bağımlılığı teorisi gelmektedir. Bu teorilere ilişkin bir dizi değerlendirme ESG performansını ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkinin anlaŐılmasına katkı sağlayacaktır.

1.1. Vekâlet Teorisi

Vekâlet teorisi, Şirket sahipleri (asil) ile Şirketi yÛneten yÛneticiler (vekil) arasındaki çıkar çatıŐmalarını açığlayan bir yaklaŐımdır (Jensen ve Meckling, 1976). Teoriye gÛre, yÛneticiler her zaman Şirket sahiplerinin çıkarlarına gÛre hareket etmeyebilmekte ve kendi çıkarlarını òn planda tutabilmektedir. Bu durum, òzellikle yÛneticilerin Şirket hakkında daha fazla bilgiye sahip olması nedeniyle karar alma sÛreçlerinde çıkar çatıŐmalarına yol açağabilmektedir. Vergiden kaçınma da, bu çatıŐmaların ortaya çığtığı alanlardan biridir. YÛneticiler, Şirketin òdeyeceđi vergileri azaltarak kârı artırmak isteyebilmekte, fakat bunu yaparken de etik dışı yollara baŐvurabilmektedir. Bu gibi stratejiler, hem Şirket itibarı hem de toplumsal sorumluluk açaŐından risk taşımaktadır (Desai ve Dharmapala, 2009). Bu noktada, ESG uygulamaları ònemli bir dengeleyici unsur olabilmektedir. GÛçlÛ ESG performansına sahip Őirketlerde, Şeffaflık artmakta, yÛnetim kurulları daha etkili çalıŐmakta ve yÛneticilerin vergiyle ilgili etik dışı kararlar alması zorlaŐmaktadır (Elgharbawy ve Aladwey, 2024). Dolayısıyla vekâlet teorisi, ESG ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi anlamak açaŐından gÛçlÛ bir kurumsal temel sunmaktadır (Elamer vd., 2024; Shafanur ve Ratnasari, 2024).

1.2. Kurumsal KÛltÛr Teorisi

Kurumsal kÛltÛr teorisi, Şirketlerin benimsediği değer ve normların, karar alma sÛreçlerine nasıl yansıldığını açığlayan bir yaklaŐımdır (Kreps, 1990). Teoriye gÛre, bir Şirketin kÛltÛrÛ; çalıŐanların ve yÛneticilerin hangi davranışları “doğru” ya da “yanlıŐ” olarak değerlendirdiğini Őekillendirmektedir. Kurum kÛltÛrÛ, zaman içinde tekrarlanan davranışlar yoluyla inşa edilen ve òzellikle belirsizlik dÛnemlerinde karar alma sÛreçlerini etkileyen bir unsur olarak òne çıkmaktadır (Graham vd., 2022). Bu çerçevede, KSS anlayışını benimseyen Şirketlerin, yalnızca ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve yÛnetiŐim temelli etkileri de dikkate alarak hareket etmesi beklenmektedir (Kreps, 1990; Hermalin, 2001). Vergiden kaçınma, her ne kadar yasal çerçevede uygulansa da, kamuoyunda sıklıkla etik dışı ve toplumsal sorumlulukla bađdaŐmayan bir strateji olarak algılanmaktadır (Hoi vd., 2013). Kurumsal kÛltÛr teorisi bu bağlamda, sosyal sorumluluk bilinci yÛksek Şirketlerin agresif vergiden kaçınma stratejilerinden uzak durma eğiliminde olduğunu ileri sÛrmektedir. ESG uygulamaları, Şirketin etik değerlere olan bağlılığını yansıttığı gibi yÛneticilerin toplum nezdinde itibar kaybına yol açağabilecek kararlar almasını da sınırladığı dÛŐÛnmektedir. Dolayısıyla, kurumsal kÛltÛrÛ gelişmiş ve sosyal sorumluluğu ònceliklendiren Őirketlerde vergiden kaçınma davranışının daha az gÛrÛlmesi beklenmektedir (Lanis ve Richardson, 2012; Laguir vd., 2015).

1.3. Paydaş Teorisi

Paydaş teorisi, bir şirketin yalnızca hissedarlarına değil; çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, kreditorler, devlet ve toplum gibi tüm paydaşlarına karşı sorumluluk taşıdığını savunmaktadır (Freeman, 1984). Bu yaklaşıma göre, şirketlerin uzun vadeli başarısı, paydaşlarla kurduğu ilişkinin kalitesine bağlıdır. Paydaş teorisi, sosyal sorumluluk ve etik değerlere dayalı yönetim anlayışını ön plana çıkararak, şirketlerin yalnızca kâr maksimizasyonunu değil, toplumun genel refahını da gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Freeman ve Dmytriiev, 2017). Bu çerçevede, ESG uygulamaları, şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetim alanlarındaki sorumluluklarını yerine getirmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir. ESG performansı yüksek olan şirketler, şeffaflık, etik davranış ve sosyal sorumluluğa daha fazla önem verirken kamuoyunca olumsuz karşılanan vergiden kaçınma stratejilerinden uzak durma eğilimi göstermektedir (Yoon vd., 2021). Çünkü agresif vergi planlaması, toplumun beklentileriyle çelişmekte ve şirket ile paydaşlar arasındaki güveni zedeleyebilmektedir. Bu nedenle, paydaşların çıkarlarını gözeten şirketler, vergiden kaçınma gibi stratejiler yerine sosyal yatırımlara veya sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelmeyi tercih etmektedir (Arco-Castro vd., 2020). Sonuç olarak, paydaş teorisi, ESG performansı ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir teorik temel sunmaktadır.

1.4. Meşruiyet Teorisi

Meşruiyet teorisi, şirketlerin faaliyetlerini toplumun değer, norm ve beklentileriyle uyumlu bir şekilde sürdürerek meşruiyet kazanması gerektiğini savunmaktadır (Gray vd., 1996; Deegan, 2002). Bu yaklaşıma göre, şirketlerin uzun vadeli varlığını sürdürebilmesi, toplumsal kabul ve destek ile mümkün olmaktadır. Şirketlerin toplumsal meşruiyeti koruma çabaları, özellikle ESG alanındaki uygulamalarda belirginleşmektedir. ESG uygulamaları, şirketlerin topluma karşı sorumlu davranışlar sergilediğini göstererek kurumsal itibarın korunmasına katkı sağlamaktadır. Vergiden kaçınma stratejileri ise, yasal olsa da kamuoyu tarafından sıklıkla etik dışı ve sorumsuz olarak değerlendirilmekte; şirketin meşruiyetini zedeleyebilmektedir (Lanis ve Richardson, 2012; Yoon vd., 2021). Meşruiyet teorisine göre, şirketler bu olumsuz algıyı dengeleyebilmek için ESG performanslarını artırabilmekte veya sosyal sorumluluk faaliyetlerine ağırlık verebilmektedir. Böylece, düşük vergi yükleri nedeniyle oluşabilecek toplumsal tepki, şeffaf ve pozitif ESG performansı ile dengelenmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşım, şirketlerin ESG stratejilerini bir tür “itibar sigortası” işlevi görebileceğini ortaya koymaktadır (Hoi vd., 2013).

1.5. Kaynak Bağımlılığı Teorisi

Kaynak bağımlılığı teorisi, ilk kez Pfeffer ve Salancik (1978) tarafından geliştirilmiş olup şirketlerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için dış çevreden gelen kaynaklara bağımlı olduklarını ileri sürmektedir. Bu teoriye göre şirketler, hayatta kalmak ve rekabet avantajı elde etmek için sermaye, bilgi, meşruiyet ve sosyal destek gibi dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu

bağımlılık, Şirketleri çevreleriyle stratejik ilişkiler kurmaya ve bu iliŐkileri sÛrdÛrÛlebilir Şekilde yönetmeye yönlendirmektedir (Ibrahim vd., 2021). Son yıllarda bu yaklaşım, özellikle ESG uygulamalarının kurumsal dÛzeyde benimsenmesini açıklamak için yaygın olarak kullanılmaktadır. ESG uygulamaları, Şirketin toplum, yatırımcılar ve devlet gibi dış paydaşlar nezdinde itibar ve gÛven kazanmasına yardımcı olmaktadır (Liu vd., 2022). Bu bağlamda, gÛlÛ ESG uygulamaları Şirketlerin dış kaynaklara -orneğin vergi teŐvikleri, finansal destekler ve dÛzenleyici avantajlar- eriŐimini kolaylaŐtırmaktadır (Wu vd., 2024). Öte yandan, vergiden kaçınma stratejileri kısa vadeli mali avantajlar sunsa da uzun vade de Şirketin toplumsal meşruiyetini ve dış kaynaklara eriŐimini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, kaynak bağımlılığı yÛksek olan Şirketlerin agresif vergiden kaçınma uygulamalarından uzak durma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir (Zhang vd., 2021; Khairin vd., 2025). Dolayısıyla ESG ve vergi politikaları, dış kaynaklara erişim ve paydaş ilişkiler bağlamında bir bÛtÛnlÛk içinde yönetilmelidir.

2. LiteratÛr İncelemesi ve Hipotez Geliştirme

KÛresel dÛzeyde artan sÛrdÛrÛlebilirlik bilinci, Şirketlerin sadece kâr maksimizasyonuna değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumluluklarına da odaklanmasını zorunlu kılmıŐtır. Bu dnÛŐim, ESG uygulamalarının Şirket davranışları üzerindeki etkisini daha grÛnÛr kılarken vergiden kaçınma gibi finansal kararlarla nasıl bir ilişki kurduğunu da tartıŐmaya açmıŐtır. Bu blÛmde, ESG performansı ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi konu alan mevcut akademik çalışmalar sistematik bir Şekilde ele alınmakta ve çalışmanın kuramsal dayanakları doğrultusunda hipotezler oluŐturulmaktadır. LiteratÛrde bu iliŐkiye ynelik farklı bulgular sunan çalışmalar bulunmakta olup bu çalışmalar yöntem, lÛt ve Ûlke özelinde önemli farklılıklar göstermektedir.

Kamuoyunun vergiden kaçınan Şirketlere ynelik olumsuz algısı ile ESG derecelendirme kuruluŐlarının ve kurumsal yatırımcıların bu tÛr Şirketleri cezalandırmaya ynelik eğilimleri, ESG performansı ile vergiden kaçınma arasında negatif bir ilişki olduğunu dÛŐÛndÛrmektedir. Bu yaklaŐımı destekleyen birçok alıŐma (Hoi vd., 2013; Yoon vd., 2021; Hidayat ve Zuhroh, 2023; Ermayda vd., 2023; Mustapha vd., 2023; Son, 2024; Jiang vd., 2024; Elėharbawy ve Aladwey, 2024; Elamer vd., 2024; Menicacci ve Simoni, 2024; Hashfi, 2024; Amarna vd., 2025; Ilboudo vd., 2024; Sugimin vd., 2024; Du ve Li, 2024) yÛksek ESG performansı gösteren Şirketlerin daha dÛŐÛk dÛzeyde vergiden kaçınma eğilimi sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, yatırımcılar yÛksek ESG performansı sergileyen Şirketleri dÛllendirmekte ve bu Şirketleri daha değerli olarak algılamaktadır (Elamer vd., 2024:7446). Ayrıca, ESG odaklı Şirketlerin agresif vergiden kaçınma stratejilerinden uzak durduğu; ÛnkÛ bu tÛr davranıŐların paydaşlar nezdinde gÛven ve itibarı zedeleyebileceği kabul edilmektedir (Elėharbawy ve Aladwey, 2024:4). Çalışmalarda, yÛksek ESG puanına sahip Şirketlerin

kamuoyu ve paydaşlar nezdindeki itibarlarını koruma kaygısıyla daha şeffaf ve etik vergi stratejileri benimsediği savunulmaktadır.

Buna karşın, literatürde, ESG performansı ile vergiden kaçınma arasında pozitif bir ilişki tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre (Zhang vd., 2021; Duong ve Huang, 2022; Kim vd., 2022; Widianti vd., 2023; Ariff vd., 2024; Amarna vd., 2025; Mukhtaruddin vd., 2019; Teja, 2024; Yanto vd., 2025) şirketler ESG faaliyetlerini finanse etmek için vergi avantajlarından faydalanmakta ya da ESG ifşalarını, vergiden kaçınma davranışlarını maskeleyerek amacıyla kullanabilmektedir (Amarna vd., 2025). Dolayısıyla bu perspektif yüksek ESG faaliyetleri ile yüksek vergiden kaçınma eğilimini ilişkilendirmektedir. Ancak, literatürde, ESG performansı ile vergiden kaçınma arasında hiçbir ilişki olmadığını ifade eden çalışmalar (Lee, 2024; Pratiwi vd., 2024) da bulunmaktadır.

Literatürde vergiden kaçınma davranışının ölçülmesinde farklı yöntemler kullanılmaktadır. ESG ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi BTG ile inceleyen çalışmalar (Yoon vd., 2021; Duong ve Huang, 2022; Lee, 2024; Jiang vd., 2024; Elamer vd., 2024; Ariff vd., 2024; Elgharrawy ve Aladwey, 2025; Sastroedjo vd., 2025), bu yöntemin çift taraflı muhasebe uygulamalarını yansıtması açısından avantajlı olduğuna işaret etmektedir. Bir diğer yöntem ise ETR yaklaşımıdır. Bu yöntem, şirketin vergi sonrası yükümlülüğünü muhasebe kârına oranlayarak fiilen ödenen vergi oranını ortaya koymaktadır. ETR'nin düşük çıkması, şirketin çeşitli vergi avantajlarından yararlanarak vergi yükünü azalttığını ve dolayısıyla potansiyel olarak vergiden kaçınma davranışında bulunduğunu gösterebilmektedir. Stickney ve McGee (1982), ETR'nin, şirketlerin vergi planlaması ve kaçınma stratejilerini anlamada etkili bir gösterge olduğunu belirtmiştir. Ancak ETR yöntemi, vergiden kaçınmanın arkasındaki nedenleri ve kullanılan yöntemleri tam olarak yansıtmayarak dönemsel kazanç dalgalanmalarından etkilenebilmektedir (Dyrenge vd., 2008). Buna rağmen, ETR hâlen ampirik araştırmalarda (Amri vd., 2023; Son, 2024; Menicacci ve Simoni, 2024; Elamer vd., 2024; Amarna vd., 2025; Widiastutik vd., 2024; Pratiwi vd., 2024; Sugimin vd., 2024; Du ve Li, 2024; Khlifi vd., 2025) vergiden kaçınmayı ölçmek için kullanılan temel göstergelerden biri olmayı sürdürmektedir.

Son yıllarda ESG performansı ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla yapılan çalışmalar, bu ilişkinin yalnızca doğrudan etkilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda çeşitli ılımlaştırıcı veya aracılık değişkenler tarafından şekillendiğini göstermektedir. Örneğin, Sastroedjo vd. (2025), çevresel performansın vergiden kaçınma ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koyarken bu ilişkinin finansal kısıtlarla daha da güçlendiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Khlifi vd. (2025), yönetim kurulu özelliklerinin (bağımsızlık, CEO ikiliği, cinsiyet çeşitliliği) vergiden kaçınmayı etkilediği ve bu ilişkilerde ESG uygulamalarının aracı rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Amarna vd. (2025), kârlılığın ESG açıklamaları ile geçici vergi farkları arasındaki ilişkiyi pozitif yönde ılımlaştırdığını ortaya koyarken Elamer vd.

(2024) ise ESG derecelendirmesinin vergiden kaçınma ile Şirket değeri arasındaki iliŐkide dÛzenleyici rol oynadığını vurgulamıŐtır. Carolina vd. (2023), ESG performansının vergiden kaçınma üzerindeki etkisinde Şirket öz sermaye yapısının belirleyici olduğunu belirtmiştir. Amri vd. (2023) ESG ve vergiden kaçınma iliŐkisinde yÛnetim kalitesinin rolÛnÛ ortaya koyarak yÛnetiŐim yapısının bu etkileŐimi anlamlı biÇimde etkilediğini gÛstermiŐtir. Son olarak, Widiastutik vd. (2024) sahiplik yapılarının vergiden kaçınma üzerindeki etkisinin ESG aŐıklamalarıyla önemli ölçÛde farklılaŐtıđını ortaya koymuŐtur. Bu bulgular, ESG ile vergiden kaçınma arasındaki ilişkinin bağlamsal faktÛrler, Şirket karakteristikleri ve yÛnetimsel yapılarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

ESG'ye ait çevresel, sosyal ve yÛnetiŐim alt boyutlarının vergiden kaçınma üzerindeki etkilerini ayrı ayrı değerlendiren çalışmalar, bu ilişkinin homojen olmadığını ve bağlamsal faktÛrlere bağlı olarak deđiŐebileceđini gÛstermektedir. Örneğin, Sastroedjo vd. (2025), çevresel performansın vergiden kaçınma ile pozitif ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin finansal kısıtlar tarafından gÛçlendirildiğini ortaya koymuŐtur. Benzer Şekilde Lee (2024), çevresel bileŐenin anlamlı bir etkisinin olmadığını, buna karşın sosyal ve yÛnetiŐim boyutlarının iyi yÛnetilen Őirketlerde vergiden kaçınma ile pozitif ilişkili olduğunu belirtmiştir. Yoon vd. (2021) ise sosyal puanların özellikle Koreli chaebol yapısındaki Őirketlerde vergiden kaçınmayı azaltmada daha belirleyici bir rol oynadığını saptamıŐtır. Buna karŐılık Pratiwi vd. (2024), ESG alt bileşenlerinin hiŐbirinin vergiden kaçınma üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını ifade etmiŐtir. İlginç bir Şekilde, Ilboudo vd. (2024) alıŐmasında sıklıkla gÛz ardı edilen emek vergisi boyutuna odaklanılmıŐ ve yÛksek ESG performansına sahip Şirketlerin emek vergisi kaçınma eğilimlerinin daha dÛŐük olduğu belirlenmiştir. Kurumsal kÛltÛr, meşruiyet ve paydaş teorileri, ESG'nin vergiden kaçınmayı azaltacağını öne sÛrerken; bazı alıŐmalar, ESG ile vergiden kaçınmanın birlikte kullanılabileceğini ve bu iki stratejinin Şirket değerini artırmaya yÛnelik birlikte iŐleyebileceđini savunmaktadır. Bu alıŐma, mevcut literatÛre dayanarak, ESG performansı ile vergiden kaçınma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olduğuna ve bu ilişkinin alt bileŐenler dÛzeyinde farklılık gÛsterebileceğine dayanan aŐađıdaki hipotezleri test etmeyi amaçlamaktadır:

H₁: Şirketlerin ESG performansı ile vergiden kaçınma dÛzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1a}: Çevresel performans ile vergiden kaçınma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1b}: Sosyal performans ile vergiden kaçınma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1c}: YÛnetiŐim performansı ile vergiden kaçınma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. Veri Seti

Çalışmada, şirketlerin genel ESG performanslarının ve alt bileşenlerinin vergiden kaçınma eğilimleri üzerindeki etkisi, çeşitli kontrol değişkenleri dikkate alınarak incelenmiştir. Bu amaçla, BIST 100 endeksinde işlem gören şirketler ele alınmıştır. Ancak, bankalar ve sigorta şirketleri finansal tablolarının farklılığından, gayrimenkul şirketleri ise yatırım ortaklıklarından kaynaklanan vergi muafiyetlerinden dolayı örnekleme dâhil edilmemiştir. Bu durumda, ESG performansı düzenli yayınlanan 2018-2022 dönemi ve 30 şirket çalışmaya dâhil edilmiştir. Böylece analizler 150 gözlem değeri için gerçekleştirilmiştir. Tüm değişkenler Refinitiv/Datastream veri tabanından temin edilmiştir. Refinitiv veri sağlayıcısının tercih edilmesinde, hem ESG konulu akademik literatürde sıkça kullanılıyor olması hem de 2021 yılı itibarıyla BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alacak şirketlerin belirlenmesinde Refinitiv değerlendirmelerinin esas alınması etkili olmuştur.

Çalışmanın bağımlı değişkeni, vergiden kaçınma ölçütüdür. Literatürde vergiden kaçınmaya ilişkin kullanılan çok sayıda ölçüt bulunmaktadır. Bunlar arasında defter değeri ve vergi değeri arasındaki fark (Book-Tax Gap-BTG), etkin vergi oranı ve düzeltilmiş defter değeri ve vergi değeri arasındaki fark yer almaktadır (Desai ve Dharmapala, 2006; Comprix vd., 2011; Hoi vd., 2013; Richardson, 2016; Yoon vd., 2021; Duong ve Huang, 2022; Ariff vd., 2024; Jiang vd., 2024). Bu çalışmalardan Desai ve Dharmapala (2006) ticari kâr ile mali kâr arasındaki farkın vergiden kaçınmanın belirlenmesinde tek başına yeterli olmadığını, ayrıca gelir tablosu yönteminin kullanılması gerektiğini önermektedir. BTG'nin seçilmesinde hem daha önceki çalışmalarda yaygın şekilde tercih edilmesi hem de mevcut veri setiyle uyumlu olması belirleyici olmuştur.

Bu doğrultuda, toplam tahakkuklarla BTG değeri birlikte dikkate alınarak düzeltilmiş defter değeri ve vergi değeri arasındaki fark En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılarak Denklem (1) ile hesaplanmıştır.

$$BTG_{i,t} = \beta_1 TT_{i,t} + \mu_i + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Bu denklemde BTG ve TT sırasıyla defter değeri ve vergi değeri arasındaki fark ve toplam tahakkukları ifade etmektedir. Ayrıca i , şirket; t , varlıkların zaman içerisindeki değerini; μ_i , i şirket ve t dönem için hesaplanan artığın ortalama değerini; $\varepsilon_{i,t}$, i şirket ve t dönem için μ_i değerinden sapmayı göstermektedir. Bu denklemden hesaplanan $\mu_i + \varepsilon_{i,t}$ değeri düzeltilmiş defter değeri ve vergi değeri arasındaki fark değeri (BTG_2) olarak ifade edilmektedir. BTG değerinin yükselmesi vergiden kaçınma derecesinin de arttığı anlamına gelmektedir (Çelikay ve Yılcı, 2019).

Çalışmada bağımsız değişken olarak kullanılan ESG ölçütünde; ESG genel, ESG çevre, ESG sosyal ve ESG yönetim olmak üzere dört farklı boyut dikkate alınmıştır. ESG boyutunun yüksek bir puana sahip olması üstün ESG performansının göstergesidir. Bunun yanı sıra, modele dâhil edilen kontrol değişkenleri arasında literatürde sıklıkla kullanılan şirket büyüklüğü (SIZE), finansal kaldıraç oranı (LEV) ve aktif kârlılık oranı (ROA) da yer

almaktadır. Bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenlerinin tanımına ve hesaplama yöntemlerine Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımı ve Kaynağı

Değişkenler	Tanımı	Hesaplama Yöntemi
BTG ₂	Düzeltilmiş Defter-Vergi Farkı	EKK Yöntemi
ESG _G	Sürdürülebilirlik Endeksi	Şirketlerin Kamuya Açık Raporlarının Puanlanması
ESG _Ç	Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi	Şirketlerin Kamuya Açık Çevre Raporlarının Puanlanması
ESG _Y	Yönetişimsel Sürdürülebilirlik Endeksi	Şirketlerin Kamuya Açık Yönetişim Raporlarının Puanlanması
ESG _S	Sosyal Sürdürülebilirlik Endeksi	Şirketlerin Kamuya Açık Sosyal Raporlarının Puanlanması
LEV	Finansal Kaldıraç Oranı	Toplam Borç/Toplam Varlıklar
ROA	Aktif Kârlılık Oranı	Net Kâr/Toplam Varlıklar
SIZE	Şirket Büyüklüğü	Toplam Varlıkların Doğal Logaritması

4. Metodoloji ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmada ESG performansı ve alt bileşenlerinin şirketlerin vergiden kaçınma değerine etkisi LEV, ROA ve SIZE kontrol değişkenleri yardımıyla araştırılmıştır.¹ Ayrıca çalışmada EKK, Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ve Sistem GMM yöntemleri kullanılarak elde edilen sonuçların tutarlılığı incelemiştir.² Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde kullanılan hipotezlerden yararlanarak oluşturulan temel regresyon denklemleri aşağıda ifade edilmektedir.

$$H1 \text{ Hipotezi : } BTG_{2,i,t} = \alpha_{10} + \alpha_{11}ESG_{G,i,t} + \alpha_{12}ROA_{i,t} + \alpha_{13}LEV_{i,t} + \alpha_{14}SIZE_{i,t} + v_{1,i,t}$$

$$H1a \text{ Hipotezi: } BTG_{2,i,t} = \alpha_{20} + \alpha_{21}ESG_{Ç,i,t} + \alpha_{22}ROA_{i,t} + \alpha_{23}LEV_{i,t} + \alpha_{24}SIZE_{i,t} + v_{2,i,t}$$

$$H1b \text{ Hipotezi: } BTG_{2,i,t} = \alpha_{30} + \alpha_{31}ESG_{S,i,t} + \alpha_{32}ROA_{i,t} + \alpha_{33}LEV_{i,t} + \alpha_{34}SIZE_{i,t} + v_{3,i,t}$$

$$H1c \text{ Hipotezi: } BTG_{2,i,t} = \alpha_{40} + \alpha_{41}ESG_{Y,i,t} + \alpha_{42}ROA_{i,t} + \alpha_{43}LEV_{i,t} + \alpha_{44}SIZE_{i,t} + v_{4,i,t}$$

Modellerde yer alan α_{m0} sabit terimi; α_{mn} eğim parametrelerini; $v_{m,i,t}$ ise hata terimini ve alt indisleri, şirketi; t, zamana ait değişkenin değerini göstermektedir.

¹Kontrol değişkenlerinin kullanılması, değişkenler arasındaki yanlılığın kontrol edilmesi ve modelin açıklama gücünün artırılması açısından önem göstermektedir (Stock ve Watson, 2015; Wooldridge, 2016).

²GMM yöntemi, araç değişkenler yardımıyla içsellik sorununu dikkate alarak EKK ve Sabit Etkili Panel Veri modellerinden daha tutarlı ve doğru tahminler ürettiği (Ullah vd., 2018) için çalışmada yararlanılmaktadır.

GMM modeli, Arellano ve Bond (1991) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Arellano ve Bond (1991) çalışmasında, Anderson ve Hsiao (1950) birinci farklar modelini araç değişkenler kullanarak geliştirilmektedir. Geliştirilen bu modeli tahmin etmek için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) kullanılmaktadır. Bu sayede hata teriminin sabit/değişken varyansa sahip olmasının yanı sıra otokorelasyonlu olduğu durumda da uygun sonuçlar elde edilebilmektedir (Çağlayan Akay, 2018; Yerdelen Tatoğlu, 2020). Ancak GMM yöntemi otoregresif parametre sayısının fazla olması ve/veya birim etki varyansının hata teriminin varyansına oranının yüksek olduğu durumlarda zayıf kalmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020:138). Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) bu durumlarda güçlü tahminler üretebilmek için sistem GMM yöntemi önermektedir. Sistem GMM yöntemi, ortogonal sapmaları dikkate alarak üretilen araç değişkenlerin kullanımına dayanmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020:138).

GMM ve Sistem GMM yöntemleri kullanılarak hem bir aşamalı hem de iki aşamalı tahmin sonuçları elde edilebilmektedir.³ Hwang ve Sun (2018) çalışmaları, iki aşamalı tahminlerin asimptotik olarak daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ullah vd. (2018), veri kaybını önleyerek daha etkili ve tutarlı katsayılar sunduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada GMM yöntemleri iki aşamalı olarak uygulanmaktadır. Ek olarak Windmeijer (2005) önerisi üzerine analizler dirençli standart hatalar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra EKK yöntemi de dirençli standart hatalar kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

GMM yöntemlerinde elde edilen sonuçların geçerliliği araç değişken sayısı, araç değişkenlerinin geçerliliği ve otokorelasyon testleri ile sınımlanmaktadır. Araç değişken sayısının birim sayısını aşmaması gerekmektedir. Ayrıca, araç değişkenlerin geçerliliği “aşırı tanımlama kısıtları geçerlidir” sıfır hipotezi altında Sargan testinden yararlanılarak sınanırken otokorelasyon testi “otokorelasyon sorunu vardır” sıfır hipotezi altında AR(1) ve AR(2) olmak üzere ikinci mertebeden otokorelasyon testi ile sınımlanmaktadır.

Öncelikle ESG genel puanı dikkate alınarak EKK, 2 Aşamalı GMM ve 2 Aşamalı Sistem GMM analizleri gerçekleştirilmiş, elde edilen sonuçlara Tablo 2’de yer verilmiştir. Tablo 2 yer alan ampirik bulgular incelendiğinde, tüm modellerde ESG değişkeninin şirketlerin vergiden kaçınması üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca şirketler vergiden kaçınmanın geçmiş değerinden de pozitif yönlü etkilenmektedir. Kontrol değişkenleri dikkate alındığında ROA, LEV ve SIZE değişkenleri için sadece 2 Aşamalı Sistem GMM modelinde BTG₂ üzerinde anlamlı bir etki göstermektedir. Bu etkinin ROA ve LEV dikkate alındığında negatif, SIZE için ise pozitif gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar altında, şirketlerin ESG puanlarında yaşanan iyileşmelerinin vergiden kaçınmadan uzaklaştırmaya yönelttiği söylenebilmektedir.

³Bir aşamalı ve iki aşamalı GMM tahminleri arasındaki farka ilişkin detaylı bilgi için bakınız: Windmeijer (2005).

Tablo 2: ESG_G İçin Ampirik Sonuçlar

Değişkenler	EKK	2 Aşamalı GMM	2 Aşamalı Sistem GMM
BTG ₂ (-1)		2,17	1,93***
ESG _G	-198,28*	-289,998**	-385,3**
ROA	-821,89	-11912,2	-35161,39**
LEV	13089,26	-3521,99	-22676,99**
SIZE	20744,8**	6077,33	7882,49***
Sabit Terim	-81751,9**		
Wald Test İstatistiği	10,92**	87,62***	358,2***
Şirket Sayısı	30	30	30
Araç Değişken Sayısı		10	13
Sargan Test İstatistiği		6,38	9,19
AR(1)		-1,21	-0,92
AR(2)		0,31	0,24

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

ESG çevre puanının vergiden kaçınmaya etkisi EKK, 2 Aşamalı GMM ve 2 Aşamalı Sistem GMM analizlerini ile incelenmiş olup, elde edilen ampirik sonuçlara Tablo 3'te yer verilmiştir. Tablo 3'te yer alan ampirik bulgular incelendiğinde; tüm modellerde genel puana benzer şekilde ESG değişkenin şirketlerin vergiden kaçınması üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü, ayrıca şirketlerin vergiden kaçınmanın geçmiş değerinden de pozitif yönlü etkisi olduğu belirlenmiştir. Kontrol değişkenleri dikkate alındığında, şirket büyüklüğünün tüm modellerde vergiden kaçınmaya etkisinin pozitif, diğer değişkenlerin ise sadece 2 Aşamalı Sistem GMM modelinde BTG₂ üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, şirketlerin çevresel iyileşmelerinin vergiden kaçınmalarını azalttığı, ancak büyümelerinin vergiden kaçınmaya teşvik ettiği ifade edilebilmektedir.

Tablo 3: ESG_G İçin Ampirik Sonuçlar

Değişkenler	EKK	2 Aşamalı GMM	2 Aşamalı Sistem GMM
BTG ₂ (-1)		2,31***	1,96***
ESG _G	-145,63**	-198,41**	-278,51**
ROA	-2236,57	-11403,49	-388356,76***
LEV	13802,54	-6710,63	-24847,63**
SIZE	20727,36***	5139,19***	6554,53***
Sabit Terim	-85732,38**		
Wald Test İstatistiği	10,74**	103,46***	352,74***
Şirket Sayısı	30	30	30
Araç Değişken Sayısı		10	13
Sargan Test İstatistiği		6,33	9,37
AR(1)		-1,17	-0,91
AR(2)		0,41	0,32

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

ESG sosyal puanının vergiden kaçınmaya etkisi EKK, 2 Aşamalı GMM ve 2 Aşamalı Sistem GMM analizlerini ile incelenmiş olup, elde edilen ampirik sonuçlara Tablo 4'te yer verilmiştir. Tablo 4'te yer alan ampirik bulgular incelendiğinde; genel ve çevre puanından farklı olarak sadece EKK analizinde ESG değişkenin şirketlerin vergiden kaçınması üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü, ayrıca şirketlerin vergiden kaçınmanın geçmiş değerinden pozitif yönlü etkisi olduğu belirlenmiştir. GMM modellerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki belirlenmemiştir. Kontrol değişkenleri dikkate alındığında, Tablo 3'te yer alan sonuçlara benzer şekilde şirket büyüklüğünün tüm modellerde vergiden kaçınmaya etkisinin pozitif, diğer değişkenlerin ise sadece 2 Aşamalı Sistem GMM modelinde BTG₂ üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, şirketlerin sosyal puanlarında gelişimin vergiden kaçınmalarını azalttığı, ancak bu etkinin güçlü olmadığı ifade edebilmektedir. Ayrıca diğer modellerle benzer şekilde şirket büyüklüklerinin vergiden kaçınmayı arttırdığı söylenebilmektedir.

Tablo 4: ESG_s İçin Ampirik Sonuçlar

Değişkenler	EKK	2 Aşamalı GMM	2 Aşamalı Sistem GMM
BTG ₂ (-1)		1,79***	1,89***
ESG _s	-104,5*	-48,43	-65,08
ROA	-10982,78	-19518,61	-40362,6***
LEV	12511,54	-2983,18	-32489,76***
SIZE	19879,45***	5595,48*	4472,26*
Sabit Terim	-83453,54**		
Wald Test İstatistiği	11,17**	115,04***	335,48***
Şirket Sayısı	30	30	30
Araç Değişken Sayısı		10	13
Sargan Test İstatistiği		6,87	9,31
AR(1)		-1,07	-0,95
AR(2)		0,01	0,27

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Son olarak Tablo 5'te ESG yönetim puanının vergiden kaçınma üzerindeki etkisi EKK, 2 Aşamalı GMM ve 2 Aşamalı Sistem GMM analizlerini ile araştırılmış ve elde edilen ampirik sonuçlara yer verilmiştir. Tablo 5'te yer alan ampirik bulgular incelendiğinde; diğer modellerden farklı olarak sadece EKK analizinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki belirlenmemiştir. Ancak GMM modellerinde bu etkinin negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu hesaplanmıştır. Diğer modellerde de olduğu gibi şirketlerin vergiden kaçınmanın geçmiş değerinden pozitif yönlü etkilendiği görülmektedir. Ayrıca kontrol değişkenleri dikkate alındığında, sosyal ve çevre puanını içeren modellere benzer şekilde şirket büyüklüğünün tüm modellerde vergiden kaçınmaya etkisinin pozitif, diğer değişkenlerin ise sadece 2 Aşamalı Sistem GMM modelinde BTG₂ üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda,

Şirketlerin ynetiŐim puanlarında yaşanan geliŐimlerin evre puanları kadar olmasa da vergiden kaçınmaları ũzerinde olumsuz bir etkisi (azalma yönünde) olduğu ifade edebilmektedir. Ayrıca diğer modellerle benzer Şekilde Şirket bũyũklũklerinin vergiden kaçınmayı arttırdığı söylenebilmektedir.

Tablo 5: ESG_Y İçin Ampirik Sonuçlar

Değişkenler	EKK	2 AŞamalı GMM	2 AŞamalı Sistem GMM
BTG ₂ (-1)		2,05***	1,91***
ESG _Y	-50,78	-76,66*	-130,35**
ROA	-1646,95	-171130,98	-40092,49**
LEV	11928,76	-77,01,74	-28980,78***
SIZE	18962,37**	4340,85*	4761,18***
Sabit Terim	-83704,37**		
Wald Test İstatistiği	10,46**	110,84***	379,74***
Şirket Sayısı	30	30	30
Araç Değişken Sayısı		10	13
Sargan Test İstatistiği		6,67	9,24
AR(1)		-1,2	-0,94
AR(2)		0,19	-0,23

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çalışmada kullanılan modellerin geçerli olabilmesi bazı diagnostik testlerden sorun yaŐamaması gerekmektedir. Bu anlamda Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5 ile gösterilen ampirik sonuçlarına ilişkin modellerin istatistiksel olarak anlamlılığı, araç değişkenlerin doğruluğu ve otokorelasyon sorunu diagnostik testler yardımıyla incelenmiştir. Wald test istatistiği dikkate alındığında, sıfır hipotezi reddedilmiŐ ve tũm modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Sargan test istatistiği dikkate alındığında, tũm modellerde sıfır hipotezi reddedilememiŐ ve araç değişken sayısı birim sayısından kũũk olduğu, böylece aşırı tanımlama kısıtının geçerli olduğu tespit edilmiştir. AR(1) ve AR(2) test istatistikleri dikkate alındığında, otokorelasyon sorununun olmadığını ileri sũren sıfır hipotezini red edilemediği ve modellerde otokorelasyon sorununun olmadığı hesaplanmıştır.

TartıŐma

ÇalıŐmadan elde edilen ampirik bulgulara göre; literatũrde ESG performansı ile vergiden kaçınma arasında pozitif ilişki olduğunu iddia eden bazı alıŐmalar (Zhang vd., 2021; Duong ve Huang, 2022; Kim vd., 2022; Widianti vd., 2023; Ariff vd., 2024; Mukhtaruddin vd., 2019; Teja, 2024; Yanto vd., 2025) mevcut çalıŐmadan farklı sonuçlara ulaşmıştır. Ancak ESG performansı ile vergiden kaçınma arasında negatif ynlũ bir ilişki olduğunu ortaya koyan geniŐ literatũrle tutarlıdır (Hoi vd., 2013; Yoon vd., 2021; Hidayat ve Zuhroh, 2023; Ermayda vd., 2023; Mustapha vd., 2023; Son, 2024; Jiang vd., 2024; Elgharbawy ve Aladwey, 2024; Elamer vd., 2024; Menicacci

ve Simoni, 2024; Hashfi, 2024; Amarna vd., 2025; Ilboudo vd., 2024; Sugimin vd., 2024; Du ve Li, 2024). Özellikle, çevresel puanın vergiden kaçınmayı azaltıcı etkisi Yoon vd. (2021) ve Ilboudo vd. (2024) gibi çalışmalarda da doğrulanmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada sosyal boyutun sınırlı etkisi, Pratiwi vd. (2024) tarafından raporlanan sosyal puanların etkisizliğine benzer şekilde yorumlanabilmektedir. Yönetişim boyutunun etkisi ise Lee (2024) ve Elgharbawy ve Aladwey (2025) gibi çalışmalarda vurgulanan, şeffaf ve hesap verebilir yönetim yapılarına sahip şirketlerin daha az vergiden kaçınma eğilimi göstermesi yönündeki bulgularla örtüşmektedir.

Bu bulgular, çalışmanın teorik dayanakları olan kurumsal kültür, meşruiyet ve paydaş teorileri ile uyum içindedir. Kurumsal kültür teorisinin sosyal sorumluluk bilinci gelişmiş şirketlerin etik dışı vergi stratejilerinden uzak durma eğiliminde olduğunu öne sürdüğü dikkate alındığında, ESG ve alt kalemlerine ilişkin sonuçları desteklediği söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra meşruiyet teorisinin şirketlerin kamuoyu ve düzenleyici kurumlar nezdinde kabul görmek için şeffaf vergi uygulamalarını tercih ettiğini savunması özellikle ESG yönetim sonuçlarını destekler niteliktedir. Son olarak paydaş teorisine göre ise, şirketler yalnızca hissedarlarına değil, aynı zamanda devlet, toplum ve yatırımcılar gibi tüm paydaşlara karşı sorumluluk taşınması ve bu sorumluluğun çevre, sosyal ve yönetim uygulamaları yoluyla yerine getirilebileceğini göstermektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, ESG performansının artmasının şirketleri daha etik, şeffaf ve sorumlu vergi politikaları benimsemeye yönelttiğini göstererek bu teorik yaklaşımları desteklemektedir.

Sonuç ve Politika Önerileri

Kurumsal sürdürülebilirlik anlayışının artan önemi, şirketlerin yalnızca finansal performansla odaklanmak yerine çevresel, sosyal ve yönetsel sorumluluklarını da dikkate alarak faaliyet göstermelerini zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda çevresel, sosyal ve yönetim performansı ile vergi stratejileri arasındaki ilişki, özellikle vergiden kaçınma davranışları bağlamında, akademik yazında giderek artan bir ilgiyle ele alınmaktadır.

Bu çalışmada BIST 100'de işlem gören 30 şirkete ait ESG ve alt unsurlarının vergiden kaçınma eğilimine etkisi 2018-2022 dönemi için panel veri analizi ile araştırılmıştır. Bu doğrultuda EKK, 2 Aşamalı GMM ve 2 Aşamalı Sistem GMM yöntemlerinden yararlanılmıştır. Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, değişkenler arasında negatif yönlü ilişki olduğunu ileri süren alternatif hipotezlerin geçerli olduğu belirlenmiştir. Özel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde ilk olarak ESG genel puanı dikkate alındığında, tüm modellerde şirketlerin vergiden kaçınma eğilimini düşürdüğünü göstermektedir. Bu azalış panel veri analizlerinde küçük farklılıklar göstermektedir. ESG puanında gerçekleşen 1 puanlık artışın vergiden kaçınmayı EKK yöntemine göre 198,28; 2 Aşamalı GMM yöntemine göre 289,99; 2 Aşamalı Sistem GMM yöntemine göre 385,3 birim azalmaya neden olmaktadır. Bu durumda genel olarak ESG puanı artan şirketlerin daha az

vergiden kaçınma eğilimi sergilediği söylenebilmektedir. Benzer sonuç çevre puanı için yapılan analizlerden de sağlanmıştır. Çevre puanı artan şirketlerin vergiden kaçınma eğilimi düşüş yönünde gerçekleşmektedir. Bu düşüş, ESG çevre puanında gerçekleşen 1 puanlık iyileşmenin vergiden kaçınmayı EKK yöntemine göre 145,63; 2 Aşamalı GMM yöntemine göre 198,41; 2 Aşamalı Sistem GMM yöntemine göre ise 278,51 birim gerçekleşerek kendini göstermektedir.

Diğer yandan, ESG sosyal puandan elde edilen sonuçlar genel ve çevre puanı sonuçları kadar güçlü değildir. Sadece EKK yönteminde sosyal puanda meydana gelen 1 birimlik artışın 104,5 birimlik azalışa neden olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ESG yönetim puanı da genel ve çevre puanı kadar olmasa da sosyal puana göre vergiden kaçınmaya güçlü bir etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Bu etki diğer kalemlerde olduğu gibi vergiden kaçınmayı düşürme yönündedir. ESG yönetim puanında 1 birimlik artışın vergiden kaçınmaya etkisi, panel veri analizlerinden 2 Aşamalı GMM yöntemine göre 76,66; 2 Aşamalı Sistem GMM yöntemine göre 130,35 birim azalma yönünde kendini göstermektedir. Kontrol değişkenleri tüm modeller için genel olarak incelendiğinde; şirketlerin büyüdükçe vergiden kaçınma eğiliminin arttığı, ancak finansal kaldıraç ve aktif kârlılıklarındaki artışın bu eğilimi azalttığı belirlenmiştir. Bu bağlamda şirketler ve politika yapıcılara yönelik politika önerilerinde bulunulabilir:

- Sosyal puana ilişkin sonuçların zayıf olması, şirketler ile toplum arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda şirketler, sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirerek toplumla ilişkiler güçlendirilmekte; şirketlerin çalışan hakları ve iş güvenliği gibi konulara duyarlı davranması şirketin görünürlüğünü artırabilmektedir.

- Yönetim puanına ilişkin sonuçların sınırlı olması nedeniyle, şirket içi kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi için bazı adımlar atılabilir. Bunlar arasında bağımsız denetim kurullarının etkinliğinin artırılması, yönetim kurulu çeşitliliğinin (cinsiyet, yaş, uzmanlık) teşvik edilmesi, şeffaf ve hesap verilebilir bir yönetim anlayışının benimsenmesi, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele anlayışı gibi çeşitli uygulamalar gerçekleştirilebilir.

- Her ne kadar çevre puanı dikkate alındığında vergiden kaçınmaya etkisinin güçlü olduğu belirlense de şirketler özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde yenilebilir enerji kullanımı, sürdürülebilir ürün geliştirme süreçleri gibi çevre dostu ve hesap verilebilir faaliyetleri benimseyerek diğer kalemlerin de güçlenmesi sağlayabilmektedir.

- Politika yapıcılarını sürdürülebilirlik ve yatırımların devamlılığını sağlayabilmek amacıyla ESG kriterlerine uyum sağlayan şirketlere yönelik vergi indirimi, sübvansiyon gibi çeşitli teşvikler uygulayabilmektedir. Ayrıca vergi denetimleri şirketlerin ESG derecelendirmeleriyle birlikte değerlendirilerek vergiden kaçınma riski olan şirketler belirlenebilmektedir.

- Son olarak politika yapıcılarını, KOBİ'lere de ESG uygulamalarına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmeti vererek ESG uygulamaları tüm şirketler için zorunlu hale getirebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma Türkiye örneğinde, özellikle çevresel ve yönetim boyutlarının vergiden kaçınma davranışını azaltıcı etkisini ortaya koyarak literatüre katkı sunmaktadır. Elde edilen bulgular, ESG uygulamalarının yalnızca bir itibar aracı değil, aynı zamanda kurumsal vergi davranışlarını yönlendiren yapısal bir unsur olabileceğini de göstermektedir. Ancak bu çalışmanın bazı kısıtlamaları bulunmaktadır. Bunlardan ilki dönem aralığıdır; ESG puanlarının yayımlandığı dönem aralığı dikkate alındığından bu çalışma 2018-2022 dönem aralığını kapsamaktadır. Diğer kısıtlama ise uygulanan panel veri analizleridir; çalışmanın dönem aralığının dar olması uygulanabilecek yöntemleri de sınırlı hale getirmiştir.

Gelecek araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişki, ESG uygulamalarının kalite düzeyi, sektörel (imalat, sanayi vb.) farklılıklar ve yönetim mekanizmaları gibi faktörlerin aracı veya düzenleyici rolü daha ayrıntılı biçimde incelenebilmektedir. Ayrıca, vergiden kaçınmanın da diğer uygulamaları dikkate alınarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilmektedir

Kaynakça

- Amarna, K., López-Pérez, M.V., Garde Sánchez, R. ve Rodríguez Ariza, L. (2025), “ESG Information Disclosure and Its Relationship to Tax Practices: Stakeholder-Friendly or Legitimacy-Seeking?”, *Sustainable Development*, 33(3), 1-15.
- Amri, K., Ben Mrad Douagi, F.W. ve Guedrib, M. (2023), “The Impact of Internal and External Corporate Governance Mechanisms on Tax Aggressiveness: Evidence from Tunisia”, *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 13(1), 43-68.
- Anderson, T.W. ve Hsiao, C. (1950), “The Asymptotic Properties of Estimates of the Parameters of Single Equation in a Complete System of Stochastic Equations”, *Annals of Mathematical Statistics*, 21, 570-582.
- Arco-Castro, M.L., Lopez-Pérez, M.V., Rodriguez-Gomez, S. ve Garde-Sánchez, R. (2020), “Do Stakeholders Modulate Philanthropic Strategy? Corporate Philanthropy as Stakeholders’ Engagement”, *Sustainability*, 12(18), 7242.
- Arellano, M. ve Bond, S. (1991), “Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Arellano, M. ve Bover, O. (1995), “Another Look at the Instrumental Variables Estimation of Error Components Models”, *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Ariff, A.M., Kamarudin, K.A., Musa, A.Z. ve Mohamad, N.A. (2024), “Financial Constraints, Corporate Tax Avoidance and Environmental, Social and Governance Performance”, *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 24(7), 1525-1546.
- Benlemlih, M. ve Bitar, M. (2018), “Corporate Social Responsibility and Investment Efficiency”, *Journal of Business Ethics*, 148, 647-671.

- Bird, R. ve Davis-Nozemack, K. (2018), "Tax Avoidance as a Sustainability Problem", *Journal of Business Ethics*, 151, 1009-1025.
- Blundell, R. ve Bond, S. (1998), "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, 87, 11-143.
- Carolina, V., Gunawan, Y. ve Tedy, R. (2023), "Can ESG Performance Moderate the Effect of Tax Avoidance on Corporate Risk?", *Riset Akuntansi dan Keuangan Indonesia*, 8(1), 63-71.
- Comprix, J., Graham, R.C. ve Moore, J.A. (2011), "Empirical Evidence on the Impact of Book-Tax Differences on Divergence of Opinion among Investors", *Journal of the American Taxation Association*, 33(1), 51-78.
- Çağlayan Akay, E. (2018), *Dinamik Panel Veri Modelleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çelıkay, Ü.D.Ş. ve Yılcı, F.M. (2019), "Kurumsal Yönetim & Vergiden Kaçınma İlişkisi: BIST İşletmeleri Üzerine Bir İnceleme", *Mali Çözüm Dergisi*, 29, 13-32.
- Deegan, C. (2002), "Introduction: The Legitimising Effect of Social and environmental Disclosures- A Theoretical Foundation", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(3), 282-311.
- Desai, M.A. ve Dharmapala, D. (2006), "Corporate Tax Avoidance and High-Powered Incentives", *Journal of Finance Economics*, 79, 145-179.
- Desai, M.A. ve Dharmapala, D. (2009), "Corporate Tax Avoidance and Firm Value", *The Review of Economics and Statistics*, 91(3), 537-546.
- Du, M. ve Li, Y. (2024), "Tax Avoidance, CSR Performance and Financial Impacts: Evidence from BRICS Economies", *International Journal of Emerging Markets*, 19(10), 3303-3328.
- Duong, T. ve Huang, Y. (2022), "The Mediation Effects of Tax Avoidance between ESG and Cost of Debt, Firm Value: Evidence from ASEAN Listed Corporations", *Journal of Entrepreneurship, Business and Economics*, 10(2S2), 201-232.
- Dyreg, S.D., Hanlon, M. ve Maydew, E.L. (2008), "Long-Run Corporate Tax Avoidance", *The Accounting Review*, 83(1), 61-82.
- Elamer, A.A., Boulhaga, M. ve Ibrahim, B.A. (2024), "Corporate Tax Avoidance and Firm Value: The Moderating Role of Environmental, Social, and Governance (ESG) Ratings", *Business Strategy and the Environment*, 33, 7446-7461.
- Elgharbawy, A. ve Aladwey, L.M.A. (2024), "ESG Performance, Board Diversity and Tax Avoidance: Empirical Evidence from the UK", *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 1985-2517, 1-24.
- Elgharbawy, A. ve Aladwey, L.M.A. (2025), "ESG Performance, Board Diversity and Tax Avoidance: Empirical Evidence from the UK", *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Ahead-Of-Print.
- Ermayda, R.Z., Purnamasari, F. ve Narullia, D. (2023), "Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance: Do Socially Responsible Firms in Indonesia Pay More Taxes?", *Journal of Economics, Finance and Management Studies*, 6(11), 5718-5723.

- Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Boston, MA: Pitman.
- Freeman, R.E. ve Dmytriiev, S. (2017), “Corporate Social Responsibility and Stakeholder Theory: Learning from Each Other”, *Symphonya. Emerging Issues in Management*, (1), 7-15.
- Gillian, S.L., Kock, A. ve Starks, L.T. (2021), “Firms and Social Responsibility: A Review of ESG and CSR Research in Corporate Finance”, *Journal of Corporate Finance*, 66, 1-16.
- Graham, J.R., Grennan, J., Harvey, C.R. ve Rajgopal, S. (2022), “Corporate Culture: Evidence from the Field”, *Journal of Financial Economics*, 146(2), 552-593.
- Gray, R., Owen, D. ve Adams, C. (1996), *Accounting & Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Hashfi, M.A. (2024), “Beyond Sustainability: The ESG Performance Relationship on Earnings Management and Tax Avoidance”, *Scientax: Jurnal Kajian Ilmiah Perpajakan Indonesia*, 5(2), 131-147.
- Hermalin, B. (2001), Economics and Corporate Culture, in Cartwright, S., Cooper, C.L. ve Earley, C. (eds), *The Handbook of Organizational Culture and Climate*, Chichester: John Wiley & Sons, 217-261.
- Hidayat, K. ve Zuhroh, D. (2023), “The Impact of Environmental, Social and Governance, Sustainable Financial Performance, Ownership Structure, and Composition of Company Directors on Tax Avoidance: Evidence from Indonesia”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(6), 311-320.
- Hoi, C.K., Wu, Q. ve Zhang, H. (2013), “Is Corporate Social Responsibility (CSR) Associated with Tax Avoidance? Evidence from Irresponsible CSR Activities”, *The Accounting Review*, 88(6), 2025-2059.
- Hwang, J. ve Sun, Y. (2018), “Should We Go One Step Further? An Accurate Comparison of One-Step and Two-Step Procedures in a Generalized Method of Moments Framework”, *Journal of Econometrics*, 207(2), 381-405.
- Ibrahim, R., Sutrisno, T. ve Rusydi, M.K. (2021), “The Influence Factors of Tax Avoidance in Indonesia”, *International Journal of Research in Business and Social Science*, 10(5), 1-10.
- Ilboudo, T.A.S., Argilés-Bosch, J.M. ve Costa, J.A. (2024), “Corporate Social Responsibility and Labor Tax Avoidance: Evidence from Spain”, *European Management Review*, 1-18.
- Jensen, M.C. ve Meckling, W.H. (1976), Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure, in: Brunner, K. (Ed.), *Economics Social Institutions, Rochester Studies in Economics and Policy Issues*, 1, Dordrecht: Springer.
- Jiang, H., Hu, W. ve Jiang, P. (2024), “Does ESG Performance Affect Corporate Tax Avoidance? Evidence from China”, *Finance Research Letters*, 61, 105056, 1-8.

- Khairin, M.Y. ve Firmansyah, A. (2025), “The ESG-Tax Avoidance Nexus in SOEs: Do Investment, Strategy, and Political Ties Matter?”, *Journal of Accounting and Investment*, 26(1), 87-109.
- Khelifi, S., Chouaibi, Y. ve Chouaibi, S. (2025), “Do ESG Practices Mediate the Relationship between Board Characteristics and Tax Avoidance in G20 Countries?”, *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 25(2), 288-310.
- Kim, B.J., Jung, J.Y. ve Cho, S.W. (2022), “Can ESG Mitigate the Diversification Discount in Cross-Border M&A?”, *Borsa Istanbul Review*, 22(3), 607-615.
- Kreps, D.M. (1990, Corporate Culture and economic Theory, in J.E. Alt & K.A. Shepsle (Eds.), *Political Economy of Institutions and Decisions*, 90-143, Cambridge University Press.
- Laguir, I., Staglianò, R. ve Elbaz, J. (2015), “Does Corporate Social Responsibility Affect Corporate Tax Aggressiveness?”, *Journal of Cleaner Production*, 107, 662-675.
- Lanis, R. ve Richardson, G. (2012), “Corporate Social Responsibility and Tax Aggressiveness: A Test of Legitimacy Theory”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 26(1), 75-100.
- Lee, M.S. (2024), “The Relationship between Green Innovation and Sustainable Growth in Korean Companies: Moderated Mediation Effect of ESG Score by Industry”, *Sustainable Development*, 32(3), 2797-2810.
- Liu, P., Zhu, B., Yang, M. ve Chu, X. (2022), “ESG and Financial Performance: A Qualitative Comparative Analysis in China's New Energy Companies”, *Journal of Cleaner Production*, 379, 134721.
- Menicacci, L. ve Simoni, L. (2024), “Negative Media Coverage of ESG Issues and Corporate Tax Avoidance”, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 15(7), 1-33.
- Mukhtaruddin, M., Ubaidillah, U., Dewi, K., Hakiki, A. ve Nopriyanto, N. (2019), “Good Corporate Governance, Corporate Social Responsibility, Firm Value, and Financial Performance as Moderating Variable”, *Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management*, 3(1), 55-64.
- Mustapha, M.D., Zakaria, Z., Rahin, N.M. ve Wahab, N.S.A. (2023), “Competitive Strategies for Corporate Sustainability”, *Foresight and STI Governance*, 17(4), 45-53.
- Pfeffer, J. ve Salancik, G.R. (1978), *The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*, New York: Harper & Row.
- Pratiwi, N.İ., Fuadah, L.L. ve Yunisvita (2024), “The Influence of Environmental, Social, and Governance (ESG), Political Connections, Gender Diversity, and Capital Intensity on Tax Avoidance”, *Asian Journal of Management Entrepreneurship and Social Science*, 4(3), 1045-1068.
- Refinitiv (2024), *BIST 100 Şirketlerine Ait Finansal Tablo Verileri*, Refinitiv Eikon Datastream Modülü (Erişim Tarihi: 02.08.2024).

- Richardson, G., Wang, B. ve Zhang, X. (2016), "Ownership Structure and Corporate Tax Avoidance: Evidence from publicly Listed Private Firms in China", *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 12, 141-158.
- Sastroedjo, P.E., Ausloos, M. ve Khrennikova, P. (2025), "Environmental Performance, Financial Constraints, and Tax Avoidance Practices: Insights from FTSE All-Share Companies", *Entropy*, 27(89), 1-25.
- Shafanur, G.N. ve Ratnasari, M. (2024), "The Effect of CSR and ESG Disclosure on Tax Avoidance with Financial Performance as A Moderation", In *11th International Conference on Emerging Challenges: Smart Business and Digital Economy 2023 (ICECH 2023)*, 14-23, Atlantis Press.
- Son, S. (2024), "An Analysis of the Impact of ESG Incidents on Tax Avoidance in Korean Distribution Companies", *Journal of Distribution Science*, 22(11), 77-87.
- Stickney, C.P. ve McGee, V.E. (1982), "Effective Corporate Tax Rates: The Effect of Size, Capital Intensity, Leverage, and Other Factors", *Journal of Accounting and Public Policy*, 1(2), 125-152.
- Stock, J.H. ve Watson, M. (2015), *Introduction to Econometrics*, Pearson.
- Sugimin, I. ve Indudewi, D. (2024), "Do Environmental, Social, and Governance (ESG), Leverage, and Financial Performance Affect Tax Avoidance?", *JKBM (Jurnal Konsep Bisnis dan Manajemen)*, 10(2), 209-222.
- Susanto, H., Rahmah, S.M., Saftiana, Y. ve Kalsum, U. (2024), "Tax Avoidance Practices: Effect of Environmental, Social, and Governance, Earning Management, and Company Size as Moderating Variable (Study on LQ45 Companies Listed in Indonesia Stock Exchange)", *Asian Economic and Financial Review*, 14(2), 127.
- Teja, A. (2024), "Environmental, Social and Governance Disclosure Scores and Tax Avoidance", *JIA (Jurnal Ilmiah Akuntansi)*, 9(1), 186-209.
- Ullah, S., Akhtar, P. ve Zaefarian, G. (2018), "Dealing with Endogeneity Bias: The Generalized Method of Moments (GMM) for Panel Data", *Industrial Marketing Management*, 71, 69-78.
- Widianti, F.D.A. ve Prasetyo, A.B. (2023), "Do Corporate Social Responsibility and Corporate Governance Disclosures Affect Tax Avoidance?", *Accounting Analysis Journal*, 12(3), 165-176.
- Widiastutik, R.N., Iqbal, S. ve Rusydi, M.K. (2024), "The Moderating Roles of Environmental, Social and Governance Disclosures on Company Ownership Structure and Tax Avoidance", *Jurnal Reviu Akuntansi dan Keuangan*, 14(2), 442-458.
- Windmeijer, F. (2005), "A Finite Sample Correction for the Variance of Linear Efficient Two-Step GMM Estimators", *Journal of Econometrics*, 126, 25-51.
- Wooldridge, J.M. (2016), *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, Cengage Learning.

- Wu, H., Zhang, K. ve Li, R. (2024), "ESG Score, Analyst Coverage and Corporate Resilience", *Finance Research Letters*, 62, 105248.
- Yanto, H., Hajawiyah, A. ve Baroroh, N. (2025), "The Reciprocal Effect of Environmental, Social, and Governance (ESG) Practices and Tax Aggressiveness in Indonesian and Malaysian Companies", *Problems and Perspectives in Management*, 23(1), 339-351.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020), *İleri Panel Veri Analizi*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yoon, B., Lee, J.H. ve Cho, J.H. (2021), "The Effect of ESG Performance on Tax Avoidance: Evidence from Korea", *Sustainability*, 13(6729), 1-16.
- Zhang, C., Zhang, S., Lu, P. ve Yan, J. (2021), "ESG Ratings and Corporate Tax Avoidance: An Analysis based on Chinese A-share Listed Companies", *Scientific Journal of Economics and Management Research*, 3(12), 16-27.